

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI
FACULTAT DE CIÈNCIES JURÍDIQUES

Ensenyament de Dret (Pla 1992)

CURS 2003-2004

Dret Romà

(15011001)

Primer curs
Primer quadrimestre

Assignatura Troncal
9 Crèdits (6 teòrics i 3 pràctics)

Professors:

- ✓ Dra. Encarnació Ricart Martí
- ✓ Dra. Lourdes Salomón Sancho

Assignatura: DRET ROMÀ. (PLA 1992)

Ensenyament de Dret;Error! Marcador no definido.

Curs 2003-2004

1er Quadrimestre

Crèdits: 9

Crèdits teòrics:6

Crèdits pràctics: 3

Assignatura troncal

Àrea de coneixement: Dret romà

Professores:

Dra. Encarnació Ricart Martí, Catedràtica de Dret romà

Dra. Lourdes Salomón Sancho, Professora de Dret romà

Introducció

El nom amb el que la normativa vigent designa la matèria a que es refereix aquest programa és adequat en el seu complet significat: ordenament jurídic que es va crear i desenvolupar en una llarga i variada experiència històrica, i categories i mètodes d'anàlisi d'aquest ordenament que han estat vàlides al llarg de la història jurídica europea. Per això aquesta és una matèria que es troba entre dos camins; el de les concretes estructures jurídiques de cada institució, i la pròpia història del dret. No resulta fàcil trobar el lloc on situar aquesta ambivalència, amb l'agreujant que la profunda comprensió de fenòmens complexos requereix certa maduresa intel·lectual improbable en alumnes que s'inicien en l'estudi de la ciència jurídica. Tot i això, la col·locació d'aquesta matèria a primer curs és adequada perquè pot desenvolupar el seu extraordinari component formatiu de manera més intensa que si ho estés en un curs més avançat de la llicenciatura. A més, allò que s'ha estudiat forma part sempre del bagatge per a la reflexió, i en definitiva el que es busca és formar un jurista capaç de fer una reflexió crítica de l'ordenament jurídic vigent, i capaç també de proposar camins superadors.

D'acord amb el pla d'estudis per la llicenciatura de dret de la Universitat Rovira i Virgili, la matèria Dret Romà té previst un quadrimestre lectiu, amb 5 hores setmanals de classe, 4 teòriques setmanals i 2 pràctiques en setmanes alternes.

El programa està estructurat en dues parts ben diferenciades: una part introductòria en la que s'inclouen la història del Dret Romà i els diversos procediments civils, i una altra part a la que s'estudien les institucions més importants del Dret Privat Romà. Quant a la primera part, l'estudi de la història de Roma es fa imprescindible per entendre que les institucions jurídiques, en el seu origen i el seu desenvolupament, no estan mai desconectades de la societat i de les vicissituds en les que es produeixen; s'inclou l'estudi de les fonts jurídiques segons el moment històric en el que sorgeixen; l'estudi dels diversos procediments civils, sobre tot del procediment formulari, a més del seu caràcter formatiu, es fa necessari per entendre per una banda la pluralitat d'estratificacions jurídiques, tan genuïnament romana, i per altre el que l'ordenament jurídic privat romà no és un sistema de drets subjectius protegits mes o menys intensament, sinó que és un sistema d'accions que protegeix situacions en tan que es puguin canalitzar en la previsió d'aquestes accions.

La segona part segueix la sistemàtica pandectista, subdividida alhora en cinc parts, persones i família, (parts que tradicionalment es troben separades però que per la conjunció temàtica permeten impartir-se unitariament i és recomanable per economia de temps), coses (possessió i drets reals donant gran protagonisme a l'adquisició de la propietat i fent només una referència als drets reals limitatius). Obligacions i contractes, donant més importància a la teoria general de les obligacions i fent només una referència conceptual als contractes; i finalment successions, intentant donar una visió encara que molt general, dels aspectes essencials d'aquesta part de l'ordenament jurídic privat. La finalitat d'aquesta sistemàtica és la d'assolir l'objectiu propedèutic proposat, ja que la sistemàtica amb la que l'alumne estudiarà el Dret civil, molt probablement serà també pandectista.

L'assistència a classe, amb predisposició de col·laboració activa sobre tot a les pràctiques, és el

més recomanable per poder preparar el programa. Pel que fa a la bibliografia, aquest programa segueix les orientacions del Professor Juan Miquel, catedràtic de dret Romà de la Universitat Pompeu Fabra. Tant el seu llibre dedicat a la història del Dret romà (*Història del Derecho romano*, PPU, Barcelona, 1990), que el meu programa segueix de manera molt propera, com l'obra dedicada al procediment civil i a les institucions de dret privat (*Dret privat romà* ed. Marcial Pons, Madrid 1995; la mateixa obra en llengua castellana, Madrid 1992), són les publicacions més complertes. Per les classes pràctiques és molt recomenable utilitzar: *Textos de Derecho Romano*, de Rafael Domingo coord, editorial Aranzadi, Navarra (2003); i sobre tot en el treball individual, l'obra del mateix autor, *Quaestiones. Docencia del Derecho a través del casuismo romano*, Editorial Ariel, Barcelona 1985.

Periòdicament es posa a disposició dels alumnes material docent per facilitar el seguiment de les classes.

Criteris d'avaluació: Per la qualificació definitiva es tenen en compte varis elements. Es controlarà l'assistència a les classes pràctiques i la participació activa; es tindrà en compte el treball individual de l'alumne en la preparació de les pràctiques. Al final del quadrimestre es farà un examen escrit, sobre tots els temes del programa, que constarà de preguntes teòriques i un exercici pràctic dels treballs durant el curs. L'examen de setembre tindrà les mateixes característiques.

L HISTÒRIA DEL DRET ROMÀ

A) Època de l'Estat ciutat: el Dret romà arcaic

(desde la fundació de Roma 753 a.C.? fins el primer terç del segle III a.C.)

Tema 1. Els orígens històrics: 1) Prehistòria o protohistòria itàlica. 2) La Monarquia. 3) La República.

Tema 2. L'organització constitucional: 1) Les magistratures. 2) El Senat. 3) Les assemblees populars.

Tema 3. El *ius civile* de l'Estat ciutat: 1) La tradició de les XII Taules. 2) Contingut de les XII Taules. 3) L'evolució jurídica després de les XII Taules.

B) Època de l'Imperi universal: Dret preclàssic i clàssic

(fins el primer terç del segle III d.C.)

Tema 4. Apogeu i crisi de la constitució republicana: 1) Ascensió de Roma a potència universal. 2) L'administració de l'Imperi: a) Itàlia b) Províncies. 3) Crisi de la constitució republicana.

Tema 5. El Principat: 1) La fundació del sistema per Octavi August i evolució posterior del Principat. 2) L'administració del nou sistema. 3) El problema de la successió. 4) Aparició i difusió del cristianisme en el Principat.

Tema 6. *Ius civile, Ius gentium Ius honorarium*: 1) La dicotomia *ius civile/ius gentium*. 2) L'antitesi *ius civile /ius honorarium*. 3) La pluralitat d'estratificacions jurídiques.

Tema 7. Legislació: 1) La legislació popular i senatorial al Principat. 2) Les Constitucions Imperials. 3) Drets nacionals i Dret imperial.

Tema 8. La jurisprudència romana: 1) Els començaments. 2) La jurisprudència clàssica: a) primera etapa clàssica (130 a.C.-30 a.C) b) etapa clàssica alta (fins el 130 d.C) c) etapa clàssica tardana (fins els 230 d.C)

C) L'Estat romà tardà: Dret postclàssic i compilació justiniana(fins el segon terç del segle VI d.C.)

Tema 9 L'organització constitucional: 1) La crisi del segle III. 2) Època de la monarquia absoluta o el "**dominat**". 3) La institucionalització del cristianisme.

Tema 10. L'evolució jurídica de l'època postclàssica:

a) Aspectes més importants: 1) Corrupció de la literatura jurídica. 2) Dret vulgar. 3) Escoles jurídiques orientals.

b) Fonts: 4) Legislació imperial i col·leccions de Constitucions. 5) Lleis de cites i compilacions prejustinianees.

Tema 11. La compilació justiniana: 1) L'obra jurídica de Justinià. 2) Procés de compilació. 3) El Digest. 4) Les Institucions. 5) Primer i segon *Codex, Novellae*. 6) Dret bizantí.

D) La recepció a Europa del Dret Romà

Tema 12. Dret Romà i tradició romanística: 1) Glosadors i comentaristes. 2) La recepció del Dret Romà. 3) La jurisprudència elegant. 4) Escola històrica i pandectística. 5) La direcció neohumanística.

II PERSONES I FAMÍLIA

Tema 13. Idea de *Status* i *capitis deminutio*: 1) *Status libertatis*. 2) Condició jurídica dels esclaus. 3) El peculi. 4) Accions pretòries contra el *dominus*. 5) Causes d'esclavitud i formes de manumissió.

Tema 14. *Status civitatis*: 1) Oposició entre el principi de personalitat del Dret i principi de territorialitat. 2) Situacions diverses dels habitants de l'Imperi i procés que porta a l'adquisició general de la ciutadania.

Tema 15 *Status familiae*: 1) *Sui iuris* oposat a *alieni iuris*. 2) El *paterfamilias* 2.1.) El parentiu: agnació, cognació i afinitat. 2.2.) Adquisició i extinció de la *patria potestas* 2.3.) Situació jurídica del *filius familias* 2.4.) El peculi. 2.5.) Accions pretòries contra el *paterfamilias*. 2.6. Responsabilitat penal del *filius familias*: la noxalitat.

Tema 16. El matrimoni. 1.) Institució del matrimoni: Concepció romana del matrimoni i la seva evolució 1.1.) El matrimoni *cum manu* 1.2.) El matrimoni *sine manu*. 2.) Règim patrimonial en el matrimoni: 2.1. El dot. 2.2. Béns parafernals. 2.3. Donacions entre cònjuges. 3.) Legislació matrimonial d'August. 4. Dissolució del matrimoni. 5. Concubinat

Tema 17. Subjecte del dret: 1) La persona física i la persona jurídica. 2) Començament i extinció de la personalitat. 3) Causes modificatives de la capacitat d'obrar que afecten el Dret privat. 4.) La tutela i la curatela.

III PROCEDIMENT CIVIL

Tema 18. El procediment civil romà: 1) Autoajuda. 2) Protecció jurídica de l'Estat: *iudicium, actio*. 3) Èpoques en la història del procediment civil romà: a) Accions de Llei. b) El procediment Formulari. c) El procediment a l'època postclàssica.

Tema 19. El procediment formulari: 1) Origen històric. 2) La fórmula: a) conceptualització b) estructura: *intentio, demonstratio, exceptio, praescriptio, condemnatio, adiudicatio*. 3) Classes d'accions: 3.1.) *Actiones in rem vs. Actiones in personam* 3.2.) accions civils i honoràries: a) fictícies b) amb transposició de persones c) *in factum conceptae* d) *actiones utiles*.

Tema 20. Les fases del procediment formulari: a) Fase *in iure*: 1) Iniciació i marxa del procediment fins a la *litis contestatio* 2) La *litis contestatio* b) Fase *apud iudicem*: 3) Compareixença i prova. 4) Sentència

Tema 21. Complementos extraprocedimentals de la jurisdicció pretòria: 1) Interdictes. 2) *Missiones in*

possessionem. 3) Estipulacions pretòries. 4) *Restitutio in integrum*.

IV. DRETS REALS (Possessió i situacions protegides amb *actio in rem*)

Tema 23. Els drets reals: 1) Concepte i posició històrica d'aquesta categoria. 2) *Actio in rem* i *actio in personam*, l'antítesi entre dret real i dret d'obligació. 3) Classificació dels drets reals.

Tema 24. Les coses i la seva classificació: 1) Concepte de cosa. 2) Classes de coses: *res intra* i *res extra commercium*, *res intra* i *extra patrimonium*: *res Mancipi* i *res nec Mancipi*: coses mobles i coses immobles; coses consumibles i no consumibles; coses divisibles i indivisibles; coses simples i compostes; coses principals i accessòries; els fruits.

Tema 25. La possessió: 1) Concepte i evolució històrica. 2) Adquisició i pèrdua de la possessió. 3) Tutela de la possessió.

Tema 26. La propietat: 1) Concepte i evolució històrica. 2) La copropietat. 3) Limitacions. 4) Propietat civil o quiritària i situacions *in bonis habere*. 5) Protecció de la propietat.

Tema 27. Adquisició originària de la propietat: 1) Ocupació i tresor 2) Accessió. 3) Especificació. 4) Confusió i commixió. 5) Adquisició dels fruits.

Tema 28. Adquisició derivativa de la propietat: 1) *Mancipatio* 2) *In iure cessio* 3) *Traditio*.

Tema 29. La usucapió: 1) Les XII Taules i el règim del *usus*. 2) Dret clàssic: a) La usucapió amb especial referència a la *iusta causa usucapionis*. b) *Longi temporis praescriptio*. 3) La usucapió al dret postclàssic i justinianeu.

Tema 30. Drets reals en cosa aliena: Principis generals de: 1) Les servituds predials rústiques i urbanes. 2) Les servituds personals: l'usdefruit. 3) Emfiteusi i superfície. 4) Drets reals de garantia: *pignus* i hipoteca.

V - Obligacions i contractes (situacions protegides amb *actio in personam*)

Tema 31. L'obligació: 1) Concepte i origen històric; 2) La prestació; 3) Lloc i temps de la prestació.

Tema 32. Classificació de les obligacions: 1) Pel seu objecte: genèriques, específiques i alternatives; divisibles i indivisibles; pecuniàries; 2) Pels subjectes: ambulatories, parcials o mancomunades, solidàries o correal, cumulatives; 3) Pel vincle: civils i honoràries, civils i naturals; 4) El principi de la vinculació exclusiva dels subjectes contractants.

Tema 33. Garantia i reforçament de les obligacions: a) Garantia: 1) Fiança; 2) *Mandatum pecuniae credendae*; 3) Intercessió; 4) Referència al *pignus*; b) Reforç de les obligacions: Arres, clàusula penal i jurament.

Tema 34. Compliment i incompliment de les obligacions: a) Modalitats de compliment; 1) extinció; 2) Especial consideració del pagament; b) Incompliment de les obligacions; 1) Pressupostos i conseqüències; sistema romà de responsabilitat; 2) Mora. Appendix: Transmissió de les obligacions.

Tema 35. Fonts de les obligacions: 1) Idea i classificació; 2) El contracte; 3) Classificació dels contractes 4) Interpretació dels contractes

Tema 36. Obligacions provinents d'actes il·licits: 1) Delictes sancionats pel *ius civile*; 2) Delictes sancionats pel *ius honorarium*; 3) Els quasidelictes; 4) Especial consideració de la *Lex Aquilia*.

VII - Dret de successions

Tema 37. Dret de successions: a) Conceptes fonamentals: 1) *successio, hereditas, honorum possessio*; 2) La delació; 3) Principis del dret successori romà; b) Evolució històrica del Dret hereditari.

Tema 38. Successió testamentària: 1) Concepte i formes de testament; 2) *Testamentifactio, capacitas, indignitas*; 3) Contingut del testament: a) *heredis institutio*; b) Substitucions; c) La interpretació de la voluntat testamentària; 4) Nul.litat, ineficàcia i revocació del testament; 5) Codicil

Tema 39. Successió intestada: 1) Segons el *ius civile*; 2) Segons el *ius honorarium*; 3) Reformes justinianees: Novel.les 118 i 127.

Tema 40. Successió forçosa: 1) Evolució del fonament conceptual; La desheredació; 2) Successió *iure civile* per preterició dels *sui*; 3) *Bonorum possessio contra tabulas testamenti*; 4) *Querella inoficiosi testamenti*; 5) Dret justinianeu

Tema 41. Fases de l'expedient successori: 1) Apertura de la successió; 2) Herència jacent; 3) Acceptació (o repudiació) de l'herència; 4) L'hereu després de l'adquisició: a) La comunitat hereditària; b) El *ius adscrescendi*; c) La *collatio honorum*; d) L'hereu i el patrimoni hereditat; responsabilitat per deutes de l'herència; 5) Protecció processal de l'hereu.

Tema 42. El llegat: 1) Concepte, tipologies i evolució; 2) Subjectes i objectes del llegat; 3) El prellegat; 4) Adquisició dels llegats segons les tipologies; 5) Invalidesa i ineficàcia; 6) Els fideicomisos.

BIBLIOGRAFIA

Fonamental:

MIQUEL, J. Historia del Derecho romano, ed. PPU Barcelona (1990)

MIQUEL, J. Dret privat romà, ed. Marcial Pons ediciones jurídicas S.A., Madrid (1995); l'obra

està editada també en llengua castellana, i publicada per la mateixa editorial, Madrid (1992)

De consulta:

A) Exposicions d'història del Dret romà i tradició romanística:

ALVAREZ SUAREZ U Instituciones de Derecho Romano I, Madrid (1973)

ARANGIO RUIZ V Historia del Derecho Romano 4 ed. de la traducció castellana a la 2 edició italiana, Madrid (1980)

ARIAS RAMOS i ARIAS BONET Compendio de Derecho público Romano e historia de las fuentes, 10 ed. Valladolid (1979)

BURDESE Manual de Derecho público Romano, traducció, ed. Bosch Barcelona (1972)

CAMACHO EVANGELISTA F Introducción al estudio del Derecho Romano, Granada (1974)

CASTILLEJOS Historia del Derecho Romano, Madrid (1939)

CHURRUCA J i MENTXAKA R Introducción histórica al Derecho Romano, Universidad de Deusto, Bilbao (1992)

DAZA MARTINEZ J i SAIZ LOPEZ V Iniciación al estudio histórico del Derecho Romano, Valencia (1995)

EUGENIO F Breve Historia de Roma, Madrid (1991)

FERNANDEZ DE BUJAN A Derecho público Romano, Madrid (1997)

FUENTESECA P Lecciones de historia del Derecho Romano, Madrid (1974)

KUNKEL W Historia del Derecho Romano (traducció de J.Miquel), 10 edició, ed. Ariel, Barcelona (1998)

PARICIO J i FERNANDEZ BARREIRO A Historia del Derecho Romano y su recepción europea, Madrid (1995)

TORRENT A Derecho público Romano y sistema de fuentes, Zaragoza (1995)

B) Exposicions d'Institucions de Dret romà

ARIAS RAMOS y ARIAS BONET Derecho romano LII, Madrid (1994)

BETANCOURT F Derecho Romano clásico, Sevilla (1995)

CAMACHO EVANGELISTA F Curso de Derecho Romano, Granada (1990)

D'ORS A Derecho privado Romano 9ª ed, Pamplona (1997)

DIAZ BAUTISTA A Manual de Derecho Romano (1995)

FERNANDEZ BARREIRO A i PARICIO J Fundamentos de Derecho patrimonial Romano, Madrid (1991)

FUENTESECA P Derecho Romano, Madrid (1989)

GARCIA GARRIDO MJ Derecho privado Romano. Acciones, casos, Instituciones, Madrid (1993); hi ha també una edició abreujada

GIMÉNEZ-CANDELA T Derecho privado Romano, Madrid (1999)

GUZMAN BRITO A Derecho privado Romano 2 vols. Santiago de Chile (1996)

HERNANDEZ TEJERO F Lecciones de Derecho Romano, 5ª ed. Madrid (1994)

IGLESIAS J Derecho Romano. Historia e Instituciones, 12 edición, ed. Ariel Barcelona (1998)

ORTEGA CARRILLO DE ALBORNOZ A Derecho privado Romano, Málaga (1998)

PANERO R Derecho Romano, Barcelona (1997)

RASCON GARCIA C Manual de Derecho Romano, Madrid (1996)

SANTA-CRUZ TEIJEIRO J Manual elemental de instituciones de derecho Romano, Madrid (1946)

SANTALUCIA B Derecho penal Romano, traducció Madrid (1990)

SCHULZ F Derecho Romano clásico, traducció ed. Bosch Barcelona (1960)

TORRENT A Manual de Derecho privado Romano, Zaragoza (1995)

VALIÑO E Manual de Derecho Romano, Valencia (1978)

VOLTERRA E Instituciones de Derecho privado Romano, traducció, Madrid (1988)

C) Diccionaris

GARCIA GARRIDO MJ Diccionario de Derecho romano, ed. Dykinson Madrid (1986)

GUTIERREZ ALVIZ Y CONRADI F Diccionario de Derecho romano, Madrid (1982)

Nota.- La majoria d'aquestes obres es troben a la Biblioteca de la Facultat de Ciències Jurídiques.